

Politički identiteti periferija*

ŽELJKO BONETA
Visoka učiteljska škola
Rijeka
e-mail: zeljko@vusri.hr

UDK 323.1:316.334.5(497.5-3)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 19. listopada 2004.

U tekstu se problematiziraju različitosti političkog identiteta triju regija u Hrvatskoj: Gorskog kotara, Istre i Like. Autor polazi od hipoteze o korelaciji između političkog identiteta pojedine periferije i dosega modernizacijskih procesa u njoj. Različitost povijesnih, kulturnih i političkih iskustava periferija u Hrvatskoj utječe na oblikovanje suvremenih političkih identiteta u njima. Hipoteza se testira trima metodama: terenskim istraživanjem, intervjuima s pripadnicima lokalnih elita i analizom pisanja novina. Rezultati istraživanja potvrđuju da postoji veza između intenziteta modernizacijskih procesa u tri periferije i značaja primordijalne dimenzije u političkom identitetu. Ispitanici iz periferija koje su bile slabije zahvaćene modernizacijskim valovima skloniji su preferiranju neke stranke usprkos izrazitoj kritičnosti spram kvalitete njenog vladanja u tom području. U razvijenijoj periferiji takav raskorak između "logike srca" i "logike razuma" manje je prisutan.

Ključne riječi: ISTRA, GORSKI KOTAR, LIKA, MODERNIZACIJA, PERIFERIJA, CENTAR, IDEOLOGIJSKA SAMOIDENTIFIKACIJA

1. Uvod

Realsocijalistička društva u ovom su tekstu definirana kao "pretpolitička društva", uspostavljena akcijom "svjesnih subjektivnih snaga". Epicentar svih društvenih zbivanja u njima bila je oligarhijska grupa karizmatičnih revolucionara – vizionara novog doba –, dok su ostali segmenti društva bili u poziciji malodobnih sljedbenika prosvijećene avangardne elite. Tijekom vremena dolazi do "rutinizacije karizme" vodstva, a ključne uloge preuzimaju strukture birokratskog aparata. Nakon relativno uspješno obavljene prvobitne akumulacije kapitala, socijalizam se pokazao razvojno neučinkovitim sustavom, neadaptabilnim na nove izazove razvoja¹. Niti samoupravni niti ikoji drugi socijalistički model, nije uspio riješiti zagonetku modernizacije društva. Ta nemoć proizlazi iz osnovne konstrukcijske greške sustava, jer je socijalistička modernizacija "izvedena odozgo, brutalnom silom političkog voluntarizma i bez ugrađenih endogenih poticaja" (Kalanj, 1990:78) Upravo takva konstitucija društva sprječavala je i konačno onemogućila modernizaciju političkog sustava (demokratizaciju = liberalizaciju) i emancipaciju ekonomskog područja (= uspostavu tržišta). Istodobno dolazi do religizacije političke sfere (i obrnuto, do politizacije religijske sfere) na zasadama tradicionalizma kao potke kulturnog identiteta u društvima koja su do jučer bilo ustrojena polufeudalno. U svim realsocijalističkim društvima bile su prisutne u većoj ili manjoj mjeri značajke premoderne, a za neka društva bi se vrlo lako moglo ustvrditi da su po svojoj strukturi bila pred-

* Članak je izrađen u okviru rada na projektu *Modernizacija i kolektivna identifikacija u hrvatskoj periferiji* (broj projekta 0115018), koji financira Ministarstvo obrazovanja, znanosti i športa. Projekt se realizira na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Rijeci (www.pravni.hr). Glavni istraživač na projektu jest prof. dr. Boris Banovac.

¹ "Sve reforme koje su samo djelomično pokušale modernizirati ekonomiju i politički sistem, ostajući pritom unutar starih pretpostavki, nisu daleko odmakle i nisu uhvatile korak s modernizatorskim dometima visoko razvijenog svijeta. One su samo označile uvod, prijelazni interval prema potpunoj dekonstrukciji starog sistema i priznanju svih konstitutivnih faktora modernizacije, a to znači tržišta kao takva, političke demokracije na osnovama višestranačkog sistema, vlasničkog pluralizma bez ijednog povlaštenog oblika, vladavine prava umjesto vladavine političkog aparata, znanstvene objektivnosti i kritičnosti kao osnove racionalnog i humanog poretka itd." (Kalanj, 1990:5)

moderna. Globalna društvena kriza imala je za konačnu posljedicu dekonstrukciju realnog socijalizma, što je u nekim zemljama dovelo do procesa redemokratizacije, dok je u drugima zahtijevalo mukotrpnju izgradnju samih temelja demokratskog sustava. Upitna je i sama mogućnost redemokratizacije, jer je pitanje koliko su očuvane i koliko su vitalne demokratske tradicije nakon pedesetogodišnje hibernacije. Posljedice socijalističke modernizacije bile su nejednake u pojedinim dijelovima Hrvatske, pa će i retradicionalizacija pasti na tla različite plodnosti. Ključni čimbenik tranzicije jest nova politička elita. Sociolozi su argumentirano dokazali da se nova hrvatska elita odlučila za kontinuitet avangardne pozicije, čime je odustala od pluralnog koncepta elita svojstvenog zapadnim razvijenim društvima. (Županov, 1995; Katunarić, 1996). Nova elita i situacija (kriza i rat) mobiliziraju dotad potisnutu nacionalnu identifikaciju, a važnu ulogu u procesu oblikovanja novog identiteta imat će i kulturni kapital prisutan u pojedinim regijama. Naime, kulturno-povijesne specifičnosti pojedinih regija utjecat će na oblikovanje različitih identiteta u njima. U (pre)oblikovanju tih identiteta uloga centralnih i periferijskih elita jest mobilizacija postojećih simboličkih resursa i/ili stvaranje novih. Periferije su po definiciji ekonomska, kulturna i/ili politička deprivirana područja. Politička depriviranost očituje se u posjedovanju manje količine političke moći, što ima za posljedicu podložnost centru. Između centra i periferije odvija se konstantan sukob oko raspodjele resursa moći, s četiri moguća idealnotipska scenarija: 1. centar uspijeva nametnuti svoju moć i slama otpor na periferiji; 2. centar nameće moć, ali daje ustupke periferiji; 3. centar nastoji, ali ne uspijeva nametnuti svoju moć, a periferija pristaje na ustupke; 3. centar ne uspijeva nametnuti moć, a na periferiji jačaju secesionističke ideje.

Operacionalizacija spomenutih scenarija na područje triju periferija u Hrvatskoj – Gorskog kotara, Like i Istre –, pokazuje značajne razlike među njima. Naime, početkom 90-ih dolazi do borbe oko nove preraspodjele resursa političke moći u kojoj će svaka od periferija proći različito. U Lici je početkom 90-ih nadmoćno pobijedila nova elita centra, a lokalna elita dobiva transmisijsku poziciju. Razlog tome je to što je u Lici otpor prema novomu dolazio iz starog političkog centra, s ambicijom političke secesije, što će delegitimirati i blokirati svaku autonomnu akciju na nižim razinama kao potencijalno opasnu. U Istri je u sukobu “pobijedila” lokalna elita dobivši plebiscitarnu podršku naroda na izborima 1993. godine, a centru su preostale mjere nepopularnog prisilnog uplitanja. Gorski se kotar pak ne uspijeva nametnuti kao relevantan i prepoznatljiv politički čimbenik ni u novom kontekstu, te je i dalje politički marginaliziran. Dojam je da su barem dva razloga bila preprekom formiranju koliko-toliko homogene lokalne elite u Gorskom kotaru. Prvi je politička šarolikost lokalnih vlasti, a drugi utopljenost Gorskog kotara u Primorsko-goransku županiju.

Nova elita centra početkom 90-ih nastoji procesom retradicionalizacije postaviti novi/stari simboličkovrijednosni okvir (Rihtman-Auguštin, 2000), koji u Istri zbog više razloga nailazi na otpor. Prvo, zbog stoljetne izdvojenosti od matice, Istra nije bila u potpunosti integrirana u simboličku razinu identiteta oblikovana u centru². Drugo, neprekidna povijesna nastojanja da se Istra odupre diktatima različitih centara ojačala su regionalni identitet u njoj (*istrijanstvo*). Treće, socijalistička modernizacija ostavile je u Istri dublje tragove nego na razini čitave zemlje. Četvrto, Istrana nema na važnijim položajima u novoj eliti centra. Peto, odnos elite centra spram neistomišljenika u Istri, bio je najblaže rečeno nesuptilan. Zbog neočekivanog otpora, elita centra htjela je pacificirati istarski protest, što izaziva još jaču homogenizaciju. Nasuprot tome, u Lici većinska etnička skupina iskazuje konstantnu lojalnost centru, te osim folklorno, ne naglašava svoju regionalnu posebnost. Nasuprot Istri, gdje konfe-

² U članku “Pluralistički doček Tuđmana” novinarka S. Benić u *Glasi Istre* od 12. travnja 1990. godine izvještava o predizbornom skupu HDZ-a u Pazinu. Tekst opisuje čuđenje nove političke elite zbog toga što u Pazinu nije dočekana s hrvatskim povijesnim zastavama. No, za razliku od ostalih dijelova Hrvatske, u Istri nikada nije bio običaj isticati zastavu na neinstitucionalnim javnim okupljanjima (npr. na svatovima, završecima izgradnje krovova na kućama i sl.).

sionalnost nije razlikovna značajka većinske i najveće manjinske, talijanske etničke skupine – u Lici je konfesionalnost marker među dvjema najvećim etničkim skupinama. Podudaranje tradicionalnih vrijednosti koje nova elita promiče s dominantnim vrijednosnim sklopom u Lici, uz ugroženost agresijom, dodatni su razlozi lojalnosti centru. U tom je kontekstu nezanemariva činjenica da se dio nove elite centra regrutira od Ličana, odnosno ljudi koji su to svojim podrijetlom. Nova istarska elita³ kontroli iz centra suprotstavlja se proklamiranjem *par excellence* modernih vrijednosti (primjerice ideje euroregije, multietničnosti, multikulturalnosti), čime dobiva i međunarodni kredibilitet. Proces centralizacije resursa, kojim Hrvatska postaje još monocentričnija zemlja, u regijama koje su ekonomski razvijenije izaziva otpor. Dolazi do borbe za kontrolu ekonomskih resursa u kojoj manje razvijene regije naizgled manje gube od razvijenih. Lika kao ekonomski nerazvijena regija, ekonomske gubitke nadoknađuju simboličkim dobitcima. Nasuprot tome, u Istri su povijesne okolnosti proizvele potrebu za samodefiniranjem, što je olakšalo promociju regionalne stranke kao zagovornika lokalnih interesa, pred koju je postavljen i zahtjev za (re)konstrukcijom novih/starih simbola identiteta (primjerice koza, zastava). Povijesno iskustvo u Istri proizvelo je jaku samodefiniciju periferijalnosti, u kojoj su Istra i Istrani definirani kao konstantne žrtve centara koji se mijenjaju⁴. Zbog stalnih pritisaka, nova se situacija definira kao nastavak starih načina komunikacije iz centra. Nasuprot tome, većinska etnička skupina u Lici novu situaciju percipira kao diskontinuitet u odnosu na dotadašnju zapostavljenost, te kao konačno dočekani izlazak iz nametnute marginalnosti.

2. Hipoteze i metode istraživanja

Očito je da Istra, Lika i Gorski kotar predstavljaju tri bitno različite periferne situacije na geografski vrlo blisku prostoru. Istraživanje polazi od pretpostavke da između tri analizirane periferije postoje značajne razlike u stupnju i dosezima modernizacijskih procesa (o čemu je više riječi bilo u prethodnom tekstu). Različitost modernizacijskih iskustava manifestira se u razlikama u političkom identitetu⁵ triju periferija. Cilj je ovog rada usporediti elemente političke identiteta u te tri periferije (za koje će u tekstu biti korišten i naziv regije). Osnovne pretpostavke istraživanja jesu:

H1. Na političkoj sceni “predmodernog obrasca” prevladava identifikacija s manjim brojem stranaka uglavnom nacionalnog usmjerenja. U “obrascu kasne modernizacije” političke preferencije su raznolikije, a više stranaka legitimira se kao zagovornici ponajprije lokalnih interesa.

H2. Razlike u kolektivnoj identifikaciji odražavaju se na percepciju bitnih pitanja društvenog života na svjetskoj, zemaljskoj i lokalnoj razini (npr. odnos spram političkog centra).

U istraživanju su korištene tri metode: metoda ankete, metoda intervjua i metoda analize sadržaja dnevnih novina. Uzorak terenskog anketnog istraživanja raden je odvojeno za sve tri regije, kao slučajni stratificirani uzorak. Svaki grad/općina u Istri i Gorskom kotaru u uzorku su zastupljeni proporcionalno svojem učešću u populaciji regije⁶. U Lici je anketa-

³ Stara socijalistička elita u Istri nije imala prepoznatljivost, dijelom i stoga što je Istra bila utopljena u Zajednicu općina Rijeka.

⁴ Ta je samodefinicija sažeta u stereotipu: “Mi Istrijani samo mučimo (šutimo) i delamo (radimo), a drugi nam gospodari.”

⁵ Politički identitet radno je definiran kao politička dimenzija “osjećaja vlastitosti” (Jary i Jary, 1995:305), odnosno kao osmišljavanja vlastitosti kroz proces istodobnog razlikovanja i poistovjećivanja s ponudnim političkim opcijama. Politički identitet u upitniku je operacionaliziran sljedećim varijablama: stranačke preferencije; ideologijske orijentacije; zadovoljstvo odnosom i radom svih razina vlasti (državne, županijske i gradske/općinske).

⁶ Općine koje su u uzorku trebale biti zastupljene s premalim brojem ispitanika, ispuštene su iz nje-ga, a ispitanici su nadomješteni onima iz susjednih općina.

ranje provedeno na područjima gradova/općina Gospić, Otočac, Kompolje i Perušić. Ukupno je anketiran 721 ispitanik, što po regijama izgleda ovako: 435 u Istri, 153 u Gorskom kotaru i 133 u Lici. U statističkoj analizi⁷ izradene su tri baze podataka, pa je svaka regija obrađivana posebno. Anketiranje je provedeno krajem 2003. i početak 2004. godine. Upitnik je bio strukturiran od sljedećih cjelina: razvojni problemi sredine; procjena funkcioniranja institucija; odnos spram centra; oblici identifikacije (politička, nacionalna, religijska i prostorna); međuetnički odnosi i socijalna distanca. Anketari su bili posebno instruirani studenti Pravnog fakulteta u Rijeci.

Istraživači koji su sudjelovali u projektu proveli su paralelno s terenskim istraživanjem u svakoj regiji i intervjuiranje desetak ispitanika – pripadnika ekspertnih skupina. Intervjui su obavljani s ljudima važnima za funkcioniranje lokalnog javnog života, i to osobama iz lokalne vlasti, gospodarstva, politike, sudstva, kulture, nevladinih udruga, religijskih organizacija, medija i manjinskih grupa. Osnovne teme u intervjuima bile su podudarne s onima u anketnom upitniku.

Analizirani su članci u dnevnim listovima *Novi list* i *Glas Istre* na prijelazu iz 1999. u 2000. godinu⁸. Riječ je o kondenziranom razdoblju neposredno nakon Tuđmanove smrti, kada se odvijaju predizborne stranačke aktivnosti i provode izbori koji dovode do smjene vlasti. Analiza sadržaja provedena je na kvalitativnoj i kvantitativnoj razini, s obzirom na sljedeće teme: institucionalna diferencijacija, odnos prema manjinskim grupama, odnos periferije prema centru, odnos centra prema periferiji, odnosi unutar periferije, ideološki usmjerenja, identitet periferije, pitanja razvoj i stranačka scena. Bilježene su frekvencije članaka o pojedinim temama i njihova konotacija u tri modaliteta: pozitivno, neutralno i negativno.

3. Rezultati

3.1. Stranačke preferencije

Prema H1 broj stranaka koje djeluju na određenom području i izlaze na izbore, te broj stranaka koje prelaze izborni prag, indikatori su modernizacije stranačke scene toga područja⁹. Politička monocentričnost u nas ogleda se i u činjenici da se stranke najčešće osnivaju u centru, a dio njih svojim djelovanjem i ne dopire do periferija.

Istraživanje stranačkih preferencija provedeno je kroz pitanje: “Koja stranka najbolje izražava vaša politička stajališta?”. Distribucija odgovora po regijama prikazana je u tablici 1.

Sukladno hipotezi o homogenizaciji političkog identiteta u manje razvijenoj periferiji, uočavamo da je najveća koncentracija simpatizera jedne stranke u Lici, gdje HDZ izražava političko opredjeljenje gotovo 40% ispitanika. Istodobno, rezultati potvrđuju i onaj dio hipoteze koji govori o dominaciji nacionalnih stranaka u nerazvijenim područjima. Naime, u Lici nakon dominantne stranke i stranke lijevog centra (SDP), slijede dvije stranke centra (DC i

⁷ Statistička obrada podataka napravljena je u statističkom paketu *Statistica 6.1*, na razini osnovnih distribucija i korelacija varijabli.

⁸ Pročitani su svi članci *Novog lista* u prosincu 1999. te siječnju i veljači 2000. godine koji se bave Gorskim kotarom (215 članak) i Likom (43 članka). Analizirano je i 1109 članaka objavljenih istovremeno o Istri u *Glasi Istre*. Nesrazmjernost u broju članaka po regijama posljedica je činjenice da u analiziranom razdoblju Lika nema zasebne dnevne lokalne stranice u *Novom listu*, dok ju Gorski kotar ima. U *Glasi Istre* istovremeno su najmanje četiri stranice tijekom radnog tjedna posvećene lokalnim istarskim temama.

⁹ Razlike u stranačkoj opredjeljenosti u istraživanim regijama, o čemu je više riječi bilo u uvodnom tekstu, poznata je i površnim znalcima političkih prilika u Hrvatskoj. Lika i Istra stranački su relativno homogene sredine, s bitnom razlikom da u Lici kontinuirano pobjeđuje HDZ, a u Istri IDS. Gorski kotar specifičan je po većoj stranačkoj šarolikosti na lokalnoj razini vlasti.

Tablica 1. Koja stranka najbolje izražava vaše političko opredjeljenje? (u %)

	ISTRA (N=435)	GORSKI KOTAR (N=153)	LIKA (N=133)
HDZ	7,13	17,65	39,85
SDP	13,56	20,92	8,27
IDS	30,34	0,65	0,75
PGS	-	16,34	-
DC	2,07	1,96	7,52
HSS	2,53	0,65	6,77
HSP	0,92	5,88	3,01
HNS	8,97	5,23	4,51
Neka druga	23,22	6,54	21,80
B.O.	11,26	24,18	7,52
UKUPNO	100,00	100,00	100,00

HSS). Napomenimo da nijedna od tih stranaka nema dvoznamenkastu potporu među ispitanicima. Uz fokusiranje stranačke podrške u Lici uočavamo i veliku raspršenost simpatija, jer 23,22% ispitanika ističe neke druge stranke kao svoje favorite. Očito se zasada nije uspjela profilirati stranka koja bi imala relevantnu podršku birača i bila jači suparnik vladajućoj stranci u Lici. Jedan od intervjuiranih eksperata smatra da “od 1990. postoji monopol HDZ-a što ima negativne posljedice u politizaciji svih sfera društva”. Rasipanje velikog postotka glasova pak ide u prilog razmišljanja dvojice eksperata koji tvrde da je “započela pluralizacija političkog života”. Oni smatraju da je “zbog loše obrazovne strukture, još nerazvijena kultura političkog ponašanja i građanska svijest. Dodatni je problem korumpiranost lokalnih političara kojima su osobni interesi na prvom mjestu”. Velik broj stranaka koje ispitanici spominju sugerira da se Lika nikako ne može bez ostatka svrstati u periferiju “predmodernog obrasca” političkog identiteta.

U Gorskom kotaru čak 24,18% ispitanika nije htjelo otkriti svog stranačkog favorita, što je vrlo indikativno. Od triju stranaka koje imaju podjednaku potporu među anketiranim Goranima (SDP, HDZ i PGS) dvije pripadaju lijevom centru. Razlika u odnosu na Liku jest samo 6,54% ispitanika koji svoje simpatije daju nekim drugim manjim strankama. Većina intervjuiranih eksperata glavne političke probleme Gorskog kotara vidi upravo u političkoj razjedinjenosti regije i nepostojanju jakog goranskog lobija u centru.

Po koncentraciji odgovora, Istra je sličnija Lici, jer u njoj dominira jedna stranka (IDS, 30,34%), a uz nju još samo jedna stranka dobiva značajniji udio glasova ispitanika (SDP, 13,56%). Bitna je razlika u odnosu na Liku što su tri stranke koje imaju najveću potporu u Istri stranke lijevog centra (IDS, HNS i SDP). Uz opću ocjenu da je politička situacija u Istri stabilna, neki od intervjuiranih eksperata zamjeraju IDS-u da “vlada partitokratski i prenela glasa značenje stranačke pripadnosti”.

Uspoređujući strukturu simpatizera HDZ-a i SDP-a u tri regije, ne uočavamo znatnije razlike. Izuzetak je dio simpatizera SDP-a iz Like (18%) koji su se svrstali na ideološku desnicu, što nije slučaj ni kod jednog njihova političkog istomišljenika iz ostale dvije regije.

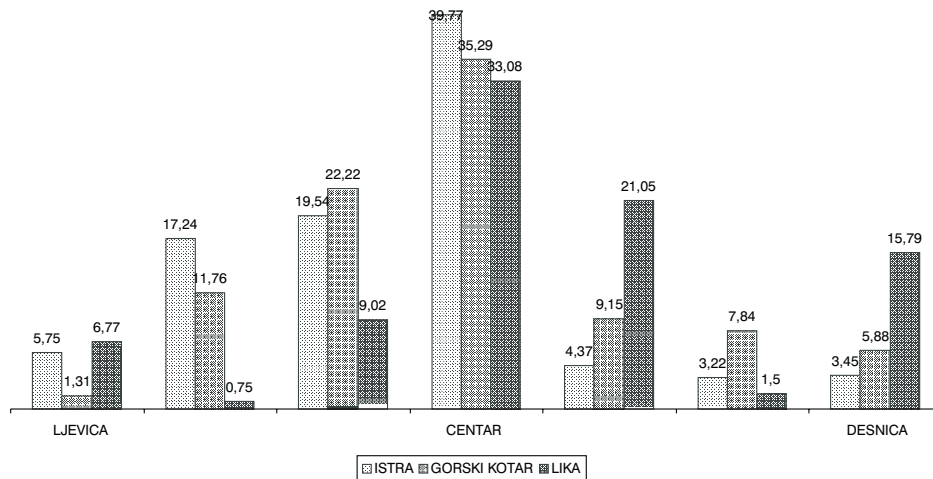
Analiza sadržaja pisanja novina o stranačkim zbivanjima u regijama ukazuje na već spomenutu činjenicu da su promatrani članci u novinama kvantitativno različiti. U analiziranom razdoblju *Glas Istre* objavljuje 245 takva članaka, u kojima se spominju aktivnosti 26 strana

ka¹⁰. Usprkos velikom broju stranaka, gotovo 40% tekstova posvećeno je samo dvjema strankama (IDS 50, HDZ 44 članka). Na stranici *Novog lista* posvećenog Gorskom kotaru u analiziranom je razdoblju bilo 29 članaka o 9 stranaka, a prednjače HDZ, SDP i HSLŠ s po 6 članaka. Na stranici *Novog lista* posvećenog Lici bilo je 15 tekstova o 8 stranaka, a u gotovo polovici članaka izvještava se o djelovanju HDZ-a (7). Budući da je riječ o izvješćima s predizbornih skupova i postizbornih konferencija za novinare stranaka, članci su pisani u obliku objektivnih informacija bez vrijednosnih sudova.

3.2. Ideološki orijentacije

Za mjerenje ideoloških orijentacija korištena je skala od sedam kategorija, od 1 (krajnja lijeva) do 7 (krajnja desna). Ispitanicima je ponuđeno da se smjeste na neku od pozicija na skali. Rezultati su prikazani na slici 1., s koje je zbog preglednosti izostavljena kategorija “bez odgovora”¹¹.

Slika 1. Kako vidite svoju ideološku orijentaciju? (u %)



I u odgovorima na to pitanje tri se regije značajno razlikuju. Rezultati ispitanika u Istri i Gorskom kotaru pokazuju jasnu Gaussovu krivulju pomaknutu ulijevo. Distribucija odgovora u Lici pokazuje da je krivulja pomaknuta udesno, te da su krajnje kategorije – naročito krajnja desna –, naglašenije nego u druge dvije regije. Iz toga je moguće pretpostaviti da su radikalnije političke opcije, naročito one desne provenijencije, prijemčivije u slabije razvijenoj periferiji. Drugim riječima, tu postoji veća sklonost maniheističkim podjelama na političkoj sceni.

Zbog jasnoće i jednostavnije statističke obrade podataka kategorije lijevo od centra sintetizirane su u “ljevicu”, a desno od centra u “desnicu” (tablica 2.).

¹⁰ Zanimljivo je da na izbore 2003. godine u Istri izlazi pet stranaka s pridjevom *istarski* u imenu (IDS, IDF, INS, IPS, IS), što bez obzira na usmjerenost stranaka (neke od njih izraziti su protivnici regionalizacije Hrvatske), govori o simboličkom značenju samog termina.

¹¹ U Lici je takvih 12,03%, u Gorskom kotaru 6,54%, a u Istri 6,67%.

Tablica 2. Kako vidite svoju ideologijsku orijentaciju? (sinteza)

	LJEVICA	CENTAR	DESNICA	B.O.	UKUPNO	MEAN	stan. dev.
LIKA (N=133)	16,54	33,08	38,35	12,03	100,00	4,46	1,60
GORSKI KOTAR (N=153)	35,29	35,29	22,88	6,54	100,00	3,92	1,39
ISTRA (N=435)	42,53	39,77	11,03	6,67	100,00	3,46	1,32

Grupiranjem podataka razlike među područjima postaju još očitije. U Lici se najveći dio ispitanika svrstao na desnicu (38,35%), nešto manje u centar (33,08%), a najmanje na ljevicu (16,54%). Istodobno, u Lici ima i najviše ispitanika koji nisu odgovorili na to pitanje (12,03%). Gorani se podjednako smještaju na ljevicu i u centar (35,29%), a manje na desnicu (22,88%). Istrani su najviše orijentirani lijevo (42,53%) i prema centru (39,77%), a najmanje ih je na desnici (11,03%). Pojmovni par ljevica–desnica prepoznatljiv je u sve tri regije, iako je naravno, upitno što ispitanici pod njima podrazumijevaju. Razlike u samosvrstavanju u pojedinim regijama dijelom su podudarne s Lipsetovim razmatranjima (Šiber, 1998:222), a dijelom nisu. Po Lipsetu, veća proširenost desnice u nerazvijenoj regiji povezana je s: manjom razinom urbaniziranosti, postojanjem izrazite većinske etničke skupine, te ekonomskim zaostajanjem područja. Istodobno, visoka stopa nezaposlenosti trebala bi prema Lipsetu biti u korelaciji sa sklonošću ljevici, no u ličkom slučaju to nije tako. Uopće je za objašnjenje političkog samosvrstavanja u Lici (pa i u nas općenito) nemoguće primijeniti teoriju racionalnog izbora, jer se primjerice ljudi nižeg socijalnog statusa češće smještaju na desnicu nego na ljevicu. Za objašnjenje tog otklona primjerenija je modernizacijska teorija koja općenito obilježjima poput nacionalne i konfesionalne pripadnosti, objašnjava ratnim zbivanjima koja će gotovo anulirati, ionako nevisoku dosegnutu razinu modernosti¹².

Koja opća obilježja determiniraju ispitanikovo svrstavanje na “ljevicu” ili “desnicu”? Jesu li profili ljevičara i desničara u tri regije različiti?

Rezultati otkrivaju značajne razlike između ispitanika iz Like i Istri, dok se anketirani Gorani nalaze između njih, ali češće bliže Istranima (tablica 3.). U sve tri regije udio “ljevičara” najveći je u starijim dobnim kategorijama, odnosno među umirovljenicima. U Lici je u svim dobnim kategorijama izuzev u najstarijoj više “desničara” nego “ljevičara”. Nameće se konkluzija da je naklonost starijih generacija k ljevici posljedica uspješne političke socijalizacije u socijalizmu. S druge strane, mali postotak “ljevičara” u najmlađoj dobnj skupini anketiranih Ličana (14,29%), nasuprot velikom postotku “desničara” (40,82%), ukazuje da se mladenački bunt u toj regiji većinski ne povezuje s idejama ljevice, nego s idejama desnice. Ostaje otvoreno pitanje objašnjenja činjenice da se većina najmlađih ispitanika u sve tri regije smješta u centar? Je li riječ o političkom konformizmu ili o postmodernom odbacivanju ideologija? U Gorskom je kotaru u dvije najstarije kategorije znatno više “ljevičara” nego “desničara”, a u dvije najmlađe kategorije ima ih podjednako. Jedino u Istri lijeva ideologijska orijentacija dominira u svim dobnim skupinama. Obje su orijentacije u tima trima regija-

¹² Nerijetko je u javnom diskursu prisutna teza koja nastoji objasniti ideologijske razlike pojedinih hrvatskih područja, svodeći ih na nastavljanje II. svjetskog rata mirnodopskim sredstvima. U toj se projekciji pripadanje ljevici izjednačava sa simpatiziranjem partizana, a pripadanje desnici s ustašama. Povijesna su iskustva svakako bitna za različito percipiranje partizana, koji u kolektivnom pamćenju Istre i Gorskog kotara figuriraju ponajprije kao borci protiv okupatorske vojske, a u Lici kao armija manjinske (srpske) etničke skupine.

Tablica 3. Opća obilježja i ideologijska samoidentifikacija (u %)

LJEVIČARI		OBILJEŽJE		DESNIČARI		
LIKA (N=22)	GORSKI KOTAR (N=54)	ISTRA (N=185)		LIKA (N=51)	GORSKI KOTAR (N=35)	ISTRA (N=48)
DOB						
14,29	25,00	31,88	18-27	40,82	25,00	10,14
24,00	28,57	40,00	28-40	28,00	28,57	12,22
10,53	18,75	45,00	41-50	57,89	28,13	16,00
20,00	45,45	54,10	51-60	66,67	22,73	11,48
37,50	64,86	57,65	61 i više	37,50	18,92	8,24
SPOL						
20,00	38,57	49,00	Muški	40,00	22,86	12,50
17,86	36,99	42,23	Ženski	46,43	26,03	11,17
ŠKOLSKA SPREMA						
0,00	27,59	45,83	Osnovna škola	63,64	27,59	8,33
20,99	38,30	42,86	Srednja škola	43,21	25,53	14,71
17,39	50,00	50,42	Viša škola i fakultet	34,78	15,00	7,56
RADNI STATUS						
31,58	57,45	53,04	Umirovljenik	47,37	21,28	10,43
23,53	28,57	46,43	Na školovanju	41,18	42,86	10,71
0,00	0,00	40,00	Kućanica	87,50	100,00	20,00
15,79	20,00	33,33	Nezaposleni	21,05	20,00	7,14
15,09	29,87	43,93	Zaposleni	45,28	23,38	13,55
RELIGIOZNOST						
11,27	31,37	41,77	RELIGIOZAN	54,93	28,43	13,92
28,57	56,25	48,72	NEODLUČAN	14,29	6,25	7,69
31,82	54,55	36,11	RAVNODUŠAN	31,82	36,36	13,89
33,33	50,00	58,06	NERELIGIOZAN	33,33	7,14	6,45

ma prihvaćene s nevelikim razlikama između spolova, uz ipak primjetno svrstavanje muškaraca u Lici i Gorskom kotaru više ulijevo. Bilo bi zanimljivo istražiti znači li to da su žene tu općenito konzervativnije od muškaraca. Analizirajući stručnu spremu uočavamo da su u Istri (50,42%) i u Gorskom kotaru (50,00%) najobrazovaniji ispitanici natpolovično smješteni na ljevici. Nasuprot tome u Lici ih je dvostruko više na desnici nego na ljevici (34,78% : 17,39%). Indikativno je da se u Lici nijedan od ispitanika najslabije razine obrazovanja nije svrstao u "ljevičare". Moguće je pretpostaviti da je to posljedica ratom pospješene recentne političke socijalizacije slabije obrazovanih. Kao i u prethodnim slučajevima, u svim kategorijama radnog statusa u Lici "desničari" su većina u odnosu na "ljevičare". Najmanje su razlike među nezaposlenima, gdje je ipak više "desničara" nego "ljevičara". Ti podaci sugeriraju da u fokusu političke socijalizacije u Lici nije klasna već etnička pripadnost. Indikativna je, u istraživanjima u nas (Rimac, 1998) već utvrđena korelacija ideologijske orijentacije i religioz-

ne samoidentifikacije¹³ u Lici (Cramer's $V=0,2392$; $\chi^2=13,27$; $df=6$; $p<0,04$), i to tako da se porastom nereligioznosti povećava sklonost k lijevoj orijentaciji. Istodobno, većina religioznih ispitanika u Lici sebe svrstava na političku desnicu (54,93%).

Podjela na ljevicu i desnicu implicira i različiti stav spram drugih etničkih skupina. Budući da je nacija desnici jedna od najviših vrijednosti, desnica je rezervirana prema drugim etničkim skupinama. Ljevica je pak, okrenutija internacionalnom i otvorenija je prema drugima. Rat je svakako ostavio traga u društvenoj svijesti, jačajući oprez pa i ksenofobiju u svim društvenim slojevima. Kako se moglo i očekivati, takve su pojave prisutnije u regijama koje su izravno bile pogođene ratom. U upitniku se baterijom pitanja, koja su bila koncipirana kao modificirana Bogardusova skala, propitivala distancu spram etničkih skupina. Jedno od pitanja zahtijevalo je od ispitanika da zaokruže, ukoliko je za njih prihvatljivo da pripadnici neke od osam ponuđenih etničkih skupina (Albanci, Bošnjaci, Crnogorci, Hrvati, Romi, Slovenci, Srbi i Talijani) obavljaju čelne funkcije u političkoj vlasti Hrvatske.

Tablica 4. Kada bi vi odlučivali o odnosu prema drugim nacionalnim i etničkim skupinama, da li bi vam bilo prihvatljivo da njihovi pripadnici obavljaju čelne funkcije u hrvatskoj politici? (u %)

	LIKA	GORSKI KOTAR	ISTRA
ALBANCI	10,53	27,45	38,39
BOŠNJACI	13,53	27,45	43,68
CRNOGORCI	11,28	27,45	43,45
HRVATI	66,92	98,04	95,63
ROMI	8,27	27,45	37,01
SLOVENC	9,77	31,37	48,97
SRBI	14,29	28,76	44,14
TALIJANI	9,77	28,76	59,54

Prva očita činjenica u tablici 4. jest da su ispitanici u Lici na ta pitanja uopće odgovorili u manjoj mjeri od ostalih. Nadalje, očito je da u sve tri regije dominira uvjerenje da bi u Hrvatskoj vodeće političke funkcije trebali imati Hrvati, te da postoji znatna rezerva prema tome da pripadnici manjinskih grupa imaju veliku količinu političke moći. Istrani su najviše, a Ličani najmanje skloni tome da bi vodeće političke funkcije obavljali Nehrvti, dok su Gorani opet smješteni između njih. Zanimljivo je da je u svakoj od regija kao poželjni političari, doduše daleko iza Hrvata, figuriraju pripadnici etničke skupine koja duže živi na tom ili susjednom području. U Istri to su Talijani i Slovenci, u Gorskom kotaru također Slovenci (više od Srba), a u Lici Srbi. Ti podaci sugeriraju da su rezerve spram imigranata još veće nego spram vjekovnih susjeda. Razlikuju li se "ljevičari" i "desničari" u tom pitanju po regijama?

Podatak koji bode oči u tablici 5. jest činjenica da "desničari" u Lici ne vide mogućnost da bi vodeće političke funkcije u Hrvatskoj mogao obavljati itko drugi osim Hrvata. U simpatizera desnice u Gorskom kotaru i Istri, udio onih koji uvažavaju mogućnost da vodeći političari budu iz manjinskih skupina varira od četvrtine (za Rome) do polovine (za Talijane u Istri). Iz toga je moguće zaključiti da ispitanici koji se svrstavaju na desnicu u Lici po tom pitanju nefleksibilniji od svojih goranskih i istarskih kolega. Očito je da su najveće razlike između "ljevičara" i "desničara" prisutne upravo u Lici. U Gorskom kotaru su razlike između ideološki suprotstavljenih skupina najmanje, pa "ljevičari" za nijansu više od "desničara"

¹³ Više o razlikama u religioznosti između tri regije vidi Boneta, 2004.

Tablica 5. Ideologijska samoidentifikacija i prihvatljivost da pripadnici etničke skupine budu na čelnim funkcijama u hrvatskoj politici (u %)

LJEVICA				DESNICA		
LIKA (N=22)	GORSKI KOTAR (N=54)	ISTRA (N=185)		LIKA (N=51)	GORSKI KOTAR (N=35)	ISTRA (N=48)
42,86	35,19	40,00	ALBANCI	0,00	31,43	31,25
42,86	35,19	48,11	BOŠNJACI	0,00	28,57	33,33
38,10	37,04	45,41	CRNOGORCI	0,00	28,57	33,33
85,71	100,00	96,76	HRVATI	54,90	100,00	95,83
33,33	35,19	39,46	ROMI	0,00	28,57	27,08
38,10	38,89	50,27	SLOVENCII	0,00	31,43	43,75
38,10	37,04	48,11	SRBI	0,00	34,29	37,50
28,57	37,04	65,95	TALIJANI	0,00	31,43	50,00

(u postocima od 4% do 9%) prihvaćaju participiranje “manjinaca” u čelništvu političke vlasti. Polovica (nevelikog broja) “istarskih desničara” koji dozvoljavaju mogućnost da Talijani budu politički čelnici u Hrvatskoj, argument su u prilog tezi o ukorijenjenoj međuetničkoj toleranciji u Istri. “Najveće postignuće u Istri jest suživot koji se potvrdio u vrijeme jačanja doduše shvatljivog nacionalizma u Hrvatskoj”, tvrdi jedan od intervjuiranih sugovornika iz Istre.

3.3. Zadovoljstvo djelovanjem bivše državne vlasti (koalicije lijevog centra)

Zadovoljstvo potezima pojedinih razina vlasti trebalo bi, prema teoriji racionalnog izbora, određivati stranačke preferencije pojedinca. Vidjeli smo na primjeru Like da ne postoji veza između socioekonomskog položaja ispitanika i njegovih stranačkih preferencija. Je li rad stranke u korist konkretne sredine razlog njezina ugleda? Postoji li veza između ocjena rada državne vlasti i stranačkih preferencija? Od ispitanika smo zahtijevali da ocijene osjetljivost bivše koalicijske državne vlasti prema razvojnim problemima njihove sredine (tablica 6.).

Tablica 6. U kojoj je mjeri vlast koalicije lijevog centra pokazivala osjetljivost za razvojne probleme vaše sredine? (u %)

	LIKA (N=133)	GORSKI KOTAR (N=153)	ISTRA (N=435)
UOPĆE NIJE POKAZIVALA	33,08	41,18	10,80
NIJE POKAZIVALA	41,35	22,88	29,66
DONEKLE JE POKAZIVALA, ALI JE MOGLA I TREBALA VIŠE	24,06	34,64	58,85
POKAZIVALA JE IZRAZITU OSJETLJIVOST	0,75	1,31	0,69
B.O.	0,75	0,00	0,00
UKUPNO	100,00	100,00	100,00

Ispitanici iz Like (74,43%) i Gorskog kotara (64,06%) u većini su suglasni da se koalicijska vlast nije brinula za konkretne probleme njihove sredine. Jedino joj većina ispitanika iz Istre (58,85%) daje prolaznu ocjenu formulacijom "vlast je donekle pokazivala osjetljivost za lokalne probleme, ali da je mogla i trebala učiniti više". Postotka onih koji smatraju da je vlast pokazivala iznimnu osjetljivost u sve je tri regije zanemariv. Iz tih je rezultata više nego očito da su se periferije osjećale zapostavljene od strane koalicijske vlasti.

Kada eksperti iz Istre ocjenjuju razlike tretmana svoje regije između vlasti prije siječnja 2000. godine (HDZ) i one poslije (koalicija lijevog centra), mišljenja su podijeljena. Troje intervjuiranih misli da je koalicijska vlast bila bolja, jer je "pokazivala veću osjetljivost od HDZ-ove. Podržala je neke od najvažnijih projekata i uzela štoviše i aktivno sudionništvo i partnerstvo u njima. A to dovoljno govori da je i Istra jedno od onih područja o kojem je (koalicijska) vlast vodila računa. Možda ne uvijek dovoljno, i ne uvijek na vrijeme, ali u svakom slučaju sve kvalitetnije." Nasuprot tome drugi tvrde "da se situacija nije mijenjala, te da je i dalje prevladavao odnos metropola-provincija. Sva su sredstva centralizirana, a Zagreb nije pokazivao osjetljivost za probleme ovog kraja. Razlog tome je što političke stranke koje su tada bile na vlasti ovdje nemaju i ne mogu dobiti birače". Treći tvrde da je bilo bolje za vrijeme prve vladavine HDZ-a "jer je on interesno davao novac".

Jedan od intervjuiran stručnjaka iz Like smatra da je "to područje prije (u Jugoslaviji) bilo stigmatizirano, i da mu se nije posvećivalo dovoljno pažnje". HDZ-ova vlast to je promijenila "osiguravši sredstva za obnovu infrastrukture. No, koalicija je obnovu zaustavila." Dio intervjuiranih smatra da je "HDZ-ova vlast ipak imala nešto više sluha. Nedovoljna su ulaganja kroz projekte. Naime, bez pomoći države Lika se ne može uspješno razvijati." Drugi koalicijsku vlast ocjenjuje korektnom i smatra da nije došlo do bitnih promjena. Spominju se i pozitivni pomaci kao što su "kreditiranje malog i srednjeg poduzetništva, izmjena Zakona o područjima od posebne državne skrbi, donesen je Zakon o brdsko-planinskim područjima... Nikad veća sredstva nisu došla u Gospić nego od 2000. godine."

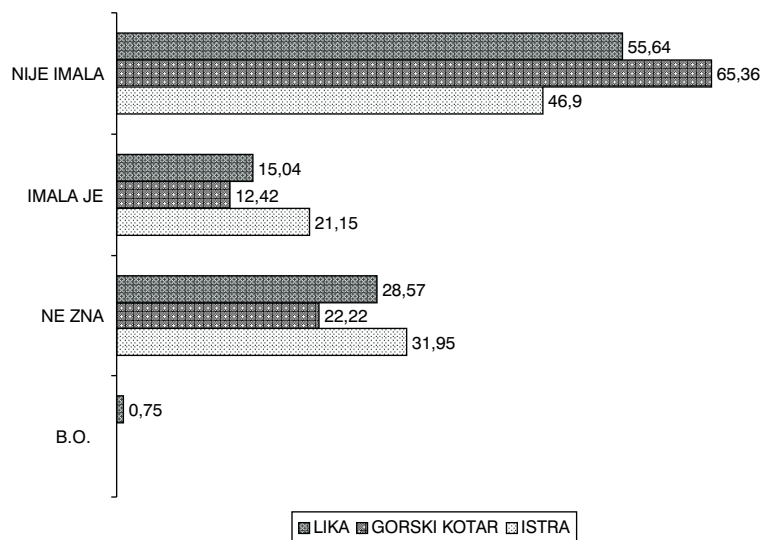
Intervjuirani eksperti iz Gorskog kotara smatraju da se koalicijska vlast, kao i prethodna, "veoma malo, gotovo minorno brinula o toj regiji, zbog premalog biračkog tijela." Jedino rješenje za razvoj Gorskog kotara jedan od intervjuiranih vidi u tome "da Gorani sami gospodare svojim prirodnim resursima".

Dakle, osim Istre, gdje su mišljenja anketiranih i intervjuiranih neusklađena, većina anketiranih građana i intervjuiranih eksperata u Lici i Gorskom kotaru smatra da koalicijska vlast nije pokazivala dovoljnu osjetljivost za probleme njihove sredine.

Sljedeće je pitanje u anketnom upitniku propitivalo postojanje strategije razvoja periferije od strane koalicijske vlasti.

Vrlo malo ispitanika u sve tri regije smatra da je koalicijska vlast imala strategiju razvoja rubnih područja (slika 2.). Upravo suprotno, većina anketiranih u Gorskom kotaru (65,36%) i u Lici (55,64%), te gotovo polovina (46,90%) u Istri, smatra da ona nije imala jasnu koncepciju razvoja svih dijelova zemlje. U tom pitanju koalicijska vlast ni u jednoj regiji ne dobiva prolaznu ocjenu, a ispitanici iz Gorskog kotara kritičniji su i od onih iz Like. Čak i anketirani Istrani koji većinski smatraju da ih koalicijska vlast nije zapostavljala, misle da ona nije imala strategiju razvoja periferije. Stručnjaci iz Istre suglasni su s većinom anketiranih da koalicijska vlast nije imala strategiju razvoja perifernih područja. Nastojanje koalicije jedan ekspert objašnjava na ovaj način: "Cilj im je bio dati što manje novaca i što više kontrolirati, jer se boje da će izgubiti periferiju. No, svugdje u svijetu su periferije slabije financirane."

Stručnjaci iz Like su podijeljeni pri odgovaranju na ovo pitanje. Jedni smatraju da problem ima povijesnu pozadinu i "da strategija nije postojala ni u komunističkom režimu, a ne postoji ni danas". Drugi smatraju da "strategija postoji, no nedovoljno se čini na njenoj realizaciji. Pitanje je koliko će biti snage i političke zrelosti da se nešto i ostvari".

Slika 2. Je li vlast koalicije lijevog centra imala strategiju razvoja rubnih područja? (u%)

Goranski skepticizam proširen je i među ekspertima koji kategorički tvrde da strategije nema, a “najgore je to što bilo koju vlast Gorski kotar niti ne zanima”.

Očito je da je većinsko mišljenje u tri periferijama da centar o njima nije mislio dovoljno ili da uopće nije mislio.

3.4. Zadovoljstvo radom lokalnih razina vlasti

Sljedeći blok pitanja u anketnom upitniku odnosio se na ocjenjivanje zalaganja županijskih i gradskih/općinskih vlasti za interese lokalne sredine (tablica 7.).

Tablica 7. U kojoj mjeri se stranka (ili koalicija) koja je na vlasti na lokalnoj razini (županija, grad/općina) zalaže za interese vašeg kraja?

		u %					MEAN	STAN. DEV.
		1	2	3	4	5		
LIKA (N=133)	ŽUPANIJA	15,79	27,82	36,09	6,77	13,53	2,39	0,88
	GRAD	10,53	24,06	57,14	5,26	3,01	2,59	0,76
GORSKI KOTAR (N=153)	ŽUPANIJA	21,57	33,99	38,56	4,58	1,31	2,26	0,85
	GRAD	22,22	32,03	37,25	7,19	1,31	2,30	0,90
ISTRRA (N=435)	ŽUPANIJA	9,66	31,03	52,64	6,21	0,46	2,56	0,75
	GRAD	10,8	28,28	51,03	9,20	0,69	2,59	0,80

1=Uopće se ne zalaže; 2=Nedovoljno se zalaže; 3=Zalaže se, ali bi mogla i trebala više; 4=Zalaže se u potpunosti; 5=Bez odgovora

Trendovi prisutni u prethodnim pitanjima i ovdje se nastavljaju. Najviše su nezadovoljni županijskom vlašću (kategorije 1 i 2) anketirani Gorani (55,56%), a najmanje su nezadovoljni (kategorije 3 i 4) ispitanici iz Istre (52,64%). Istodobno, nezadovoljstvo radom županijske vlasti u anketiranih Ličana i Istrana nadilazi 40%. Najnižu prosječnu ocjenu (2,26) županijska vlast je dobila u Gorskom kotaru, nešto više (2,39) u Lici, a najvišu (2,56) u Istri. Da stranačke preferencije bitno ne određuje zadovoljstvo potezima vlasti, očito je iz dva slučaja. U ličkom je uzorku 40,42% anketiranih simpatizera HDZ-a nezadovoljno zalaganjem županijske vlasti koja je od 1990. godine u rukama HDZ-a. U goranskom uzorku je 54,84% simpatizera SDP-a nezadovoljno zalaganjem županijske vlasti u kojoj je SDP stalno stožerna stranka vlasti. Najveći dio anketiranih simpatizera IDS-a u Istri (71,21%) zadovoljan je zalaganjem svoje županijske vlasti. Ti podaci sugeriraju da je udio glasača koji se povode za kriterijima koji nisu racionalni veći u Lici i Gorskom kotaru nego u Istri.

Ispitanici iz Gorskog kotara najmanje su zadovoljni i zalaganjem gradske/općinske vlasti u promicanju lokalnih interesa (prosječna ocjena 2,30). Anketirani Ličani i Istrani uvjetno su zadovoljniji zalaganjem gradskih/općinskih vlasti (prosječne ocjene 2,59). Ispitanici u sve tri regije su za nijansu zadovoljniji zalaganjem najnižih razina vlasti nego onih županijskih.

Stručnjaci u sve tri regije zamjeraju lokalnoj vlasti “da nedovoljno uključuje stručne ljude” i da stranačke kriterije pretpostavlja znanju. Intervjuirani ekspert iz Istre smatra “da je IDS učinio mnogo, pa Istra prednjači u Hrvatskoj, ali može učiniti uvijek više”. Većina intervjuiranih smatra da je vladajuća stranka u Istri, kao i ostale lokalne stranke zainteresirane za ostvarenje lokalnih interesa. Uz priznanje što “nije opterećena idejama nacionalizma”, IDS-u neki zamjeraju “bahatost u vladanju i manipuliranje projektima u propagandne svrhe”.

Razmišljanja intervjuiranih u Lici mogu se sažeti u konstataciju “lokalne se vlasti trude u okviru svojih mogućnosti, no to nije i dovoljno. Može se učiniti više, ali novaca je premalo”. Jedan kritičniji ekspert kaže da lokalna vlast čini nešto općekorisno samo “kada se poklapaju osobni i opći interesi”.

Goranski eksperti smatraju da je “velika greška počinjena pretjeranim atomiziranjem lokalne samouprave”, što zbog nedovoljnih ljudskih resursa u regiji nije moguće kvalitetno pokriti.

Tablica 8. Mislite li da bi sadašnja oporba to činila bolje ili lošije? (u %)

		LOŠIJE	BOLJE	ISTO	B.O.	UKUPNO
LIKA	ŽUPANIJA	21,80	10,53	53,38	14,29	100,00
	GRAD	23,31	16,54	57,14	3,01	100,00
GORSKI KOTAR	ŽUPANIJA	17,65	13,73	67,97	0,65	100,00
	GRAD	18,30	17,65	63,40	0,65	100,00
ISTRA	ŽUPANIJA	25,29	8,28	66,21	0,23	100,00
	GRAD	22,99	10,80	65,98	0,23	100,00

Posljednje iz te baterije pitanja odnosilo se na ocjenu efikasnosti sadašnje oporbe kao potencijalnog nositelja vlasti na županijskoj i gradskoj/općinskoj razini. Analizom rezultata prikazanih u tablici 8. uočavamo da se po mišljenju većine ispitanika lokalna oporba ne razlikuje bitno od trenutne vlasti. Uz to, u sve tri regije više je onih koji misle da bi oporba bila lošija od sadašnje vlasti, od onih koji misle suprotno. Čini se da se iz tih odgovora daje iščitati rezigniranost djelovanjem političke sfere. Vjerojatna posljedica percepcije o nepostojanju razlika između stranaka i političara (“svi su oni isti”) bit će sve veća izborna apstinencija birača. Bilo bi svakako zanimljivo istražiti je li politička malodušnost na sličan način prisutna i

u centru. Usporedbom odgovora u tri periferije uočavamo da anketirani Gorani, koji su najkritičniji prema radu sadašnje lokalne vlasti, neznatno više od ostalih vjeruju da bi oporba to činila bolje. Anketirani Istrani, koji su lokalnoj vlasti dali više ocjenu od drugih, skeptičniji su kada su u pitanju mogućnosti oporbe. Ispitanici iz Like u tom su pitanju smješteni između, uz znatan udio onih koji nisu odgovorili na to pitanje. Na temelju tih odgovora moguće je u Gorskom kotaru prepoznati poprilično prošireni defetizam. Znači li to da nemalen dio ispitanika glasuje za neku od stranaka po principu negativne selekcije, jer nema za koga glasovati?

Intervjuirani eksperti triju periferija poprilično su suglasni u komentiranju potencijala oporbe. Nijedan intervjuirani stručnjak u Istri, usprkos spomenutim kritičkim objekcijama spram djelovanja županijske vlasti u Istri, u opoziciji ne vidi realnu snagu koja bi uspješno obnašala vlast. Stručnjaci u Lici oporbu smatraju kadrovski slabašnom, često samo "dekorativnim ukrasom vlasti". Iz tih se odgovora vidi da intervjuirani stručnjaci smatraju da na periferiji postoji ograničeni politički kadrovski potencijal, što je jedan od limitirajućih čimbenika uspješnosti i vlasti i oporbe.

4. Rezultati i hipoteze

Istraživanje je potvrdilo opću pretpostavku da postoje značajne razlike u političkom identitetu triju regija. Te su razlike posljedica povijesno-kulturnih okolnosti i različitih dosega modernizacijskih procesa u njima. Čini se kao da je izborna geografija analiziranih periferija oblikovana još u razdoblju Drugog svjetskog rata. Političke scene periferija još uvijek nisu izašle iz sjena ideoloških pokreta iz prošlosti, koji su utjecali na oblikovanje različitih vrijednosnih sustava. Sukladno H1 politički identitet slabije razvijene periferije uključuje naklonost strankama nacionalne orijentacije, vidljivu i u ideološkoj samoidentifikaciji. Naime, ispitanici u periferiji koju su najslabije zapljusnuli modernizacijski valovi skloniji su sebe percipirati kao političku desnicu. U etničkoj je distanci vidljivo da prisutnosti primordijalnog u identitetu nije lišena nijedna regija bez obzira na razinu modernizacije. Naime, svugdje postoji nepovjerenje spram mogućnosti da pripadnici manjinskih skupina obavljaju važnije političke funkcije. Determinanta te varijable etničke distance je ideološka samoidentifikacija, pa su jedino ispitanici koji sebe svrstavaju u "ljevičare" po tom pitanju tolerantniji. Istodobno, periferija koja je najzahvaćenija modernizacijskim procesima jest i najotvorenija prema pripadnicima manjinskih etničkih skupina, što potvrđuje drugu hipotezu istraživanja.

U periferijama je poprilično prošireno nezadovoljstvo brigom koju je koalicijska vlast iskazivala prema rubnim područjima u Hrvatskoj. Ispitanici u sve tri regije suglasni su s tim da centralna vlast nije imala strategiju razvoja perifernih područja Hrvatske. U najrazvijenijoj periferiji nezadovoljstvo je manje nego u onima slabije razvijenima. Ispitanici i eksperti iz Gorskog kotara suglasni su u ocjeni da ih svaka centralna vlast zanemaruje. Jedan ekspert to izražava ovim riječima: "Gorski kotar nažalost u političkom smislu nije važan, jer ima irrelevantno nizak broj glasača, pa je nezanimljiv u smislu davanja, a vrlo zanimljiv u smislu uzimanja." Dok su u Istri ispitanici koalicijskoj centralnoj vlasti dali prolaznu ocjenu, eksperti su spram nje puno kritičniji. Oni smatraju da su prve dvije vladajuće garniture od osamostaljenja Hrvatske bile bez strategije razvoja rubnih područja. Pri ocjeni rada lokalne vlasti ne postoji znatniji nesklad između anketiranih i eksperata. U Istri je prošireno mišljenje da regionalna stranka zastupa lokalne interese, ali joj se zamjera samovoljno vladanje. U Lici su suglasni da se lokalna vlast trudi, a uzroke slabijih rezultata eksperti vide ponajprije u nedostatku novaca. Gorani su najkritičniji spram svoje lokalne vlasti, a jedan od razloga njene neuspješnosti nalaze u nedostatku kvalitetnih političkih kadrova. Nesklad između stranačkih preferencija i zadovoljstva radom različitih razina vlasti otkriva "logiku političkog identiteta" u pojedinoj periferiji (H2). U nerazvijenim periferijama češći je slučaj da su ispitanici izrazito nezadovoljni obnašanjem vlasti na lokalnim razinama, a da se istodobno deklariraju kao simpatizeri stranaka koju tu vlast obnašaju. Moguće je zaključiti da su političke preferencije u

tim sredinama više pod utjecajem emocionalnih ideologijskih opredjeljenja nego racionalnog izbora birača. Nasuprot tome, u razvijenoj periferiji ispitanici su u političkom ponašanju skloniji slijediti *logiku razuma* nego *logiku srca*.

LITERATURA

- Banovac, Boris (1998) **Društvena pripadnost, identitet, teritorij**. Rijeka: Pravni fakultet.
- Boneta, Željko (2004) Konfesionalna i religijska identifikacija u Gorskom kotaru, Istri i Lici. **Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci**, 25(2) (u tisku).
- Glas Istre**, broj od 12. travnja 1990. godine; svi brojevi u prosincu 1999. i siječnju 2000.
- Jary, David, Julia Jary (1995) **Collins Dictionary of Sociology**. London: HarpeCollins Publishers.
- Kalanj, Rade (1994) **Moderno društvo i izazovi razvoja**. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Katunarić, Vjeran (2003) **Sporna zajednica**. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo.
- Katunarić, Vjeran (1996) Zvezdano nebo: promjene i determinizam gornjeg stratuma. **Revija za sociologiju**, 27(3–4):153–168.
- Milas, Goran (1998) Mišljenje o djelovanju vlasti kao pokazatelj stranačke naklonosti i namjere glasanja. **Društvena istraživanja**, 7(4–5):683–698.
- Milas, Goran, Josip Burušić (2004) Ideološki i sociodemografski profili glasača hrvatskih političkih stranaka: ususret stabilnom političkom grupiranju? **Društvena istraživanja**, 3(13):347–362.
- Novi list**, svi brojevi u prosincu 1999, siječnju i veljači 2000.
- Rihtman – Auguštin, Dunja (2000) **Ulice moga grada**. Beograd: XX vek.
- Rimac, Ivan (1998) Strukturiranost ideoloških opredjeljenja građana. **Bogoslovska smotra LXVIII(4)**: 655–662.
- Rimac, Ivan (2004) Strukturiranje političkih problema i modernizacija društva. **Društvena istraživanja**, 3(13):405–422.
- Sekulić, Duško, Željka Šporer, Randy Hodson, Garth Massey i Josip Županov (2004) **Sukobi i tolerancija**. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo.
- Šantić, Neven (2000) Politički aspekti društvenog razvoja Istre. **Revija za sociologiju** 31(3–4):153–164.
- Šiber, Ivan (1998) **Osnove političke psihologije**. Zagreb: Politička kultura.
- Županov, Josip (1995) **Poslije potopa**. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

POLITICAL IDENTITIES OF PERIPHERY

BONETA ŽELJKO

High School of Education, Rijeka

The paper analyses differences in political identities within three Croatian regions: Gorski kotar, Istria and Lika. Author's starting hypothesis consists in presumed correlation between political identity of a particular periphery and the extent of its modernization process. Differences in historical, cultural and political peripheries in Croatia influence shaping of their contemporary political identities. The hypothesis is tested with three methods: field study, interview with local elites and analysis of newspaper articles. Results of research demonstrate a relationship between intensity of modernization process within three peripheries and importance of primordial dimension in political identity. Respondents from periphery less influenced by modernization waves tend to prefer a party regardless of significant criticism expressed toward the quality of its ruling in that area. In the more developed periphery such a disbalance between "logic of the heart" and "logic of the reason" is less present.

Key words: ISTRIA, GORSKI KOTAR, LIKA, MODERNIZATION, PERIPHERY, CENTER, IDEOLOGICAL SELF-IDENTIFICATION